

Iranian Marriage Contracts of the 19th Century

Roghaye Shokri¹ | Yazdan Farrokhi²

**GANJINE-YE
ASNAD**
Historical Research &
Archival Studies Quarterly

Abstract:

Purpose: This paper aims to explore the social and economic status of the brides and grooms in the indicated time period, based on the content and the form of marriage contracts.

Method and Research Design: Data extracted from marriage contracts held at the National Archives of Iran was categorized and added into tables. Inferences were made based on such data.

Findings and Conclusion: Social status of the couple had influence on the size, appearance and the content of the contracts. Mahriyyeh (=the sum of money, property, or valuable items that the bridegroom undertakes to pay the bride) varied, largely based on the economic and social status of the two sides. In the rural and tribal areas Mahriyyeh often included orchard, farmland, the share of irrigation water rights and sheep. In the urban areas, in addition to money, it consisted of gold, silver, slaves, and property. Marriage often took place among relatives with similar occupations or public positions and in close vicinities.

Keywords:

Marriage Contracts; Iran; Qajarids.

1. MA. In History of Iran, National Library and Archives of Iran, Tehran, I. R, Iran

ro.shokri49@gmail.com

2. Assistant Professor, Department of History, Payame noor University.

y_farrokhi@pnu.ac.ir

Copyright © 2019, NLAI (National Library & Archives of I. R. Iran). This

is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and adapt the material for any purpose.

Ganjine-Ye Asnad

«113»

Peer-reviewed Journal | National Library & Archives of I. R. Iran, Archival Research Institute

ISSN: 1023-3652 | E-ISSN: 2538-2268

Digital Object Identifier(DOI): 10.22034/ganj.2019.2344

Indexed by Google Scholar, Researchgate, ISC, SID & Iran Journal | <http://ganjineh.nlai.ir>

Vol. 29, No. 1, Spring 2019 | pp: 166-194(29) | Received: 4, Feb. 2018 | Accepted: 5, Aug. 2018

Archival studies

فصلنامه تحقیقات تاریخی
و مطالعات آرشئولوژی

محتوا و شکل نکاح‌نامه‌های دوره ناصری (۱۲۶۵-۱۳۱۳ ق)

رقیه شکری^۱ | یزدان فرخی^۲

چکیده:

هدف: شناسایی وضعیت اجتماعی و اقتصادی زوجین در نیمه دوم قرن سیزدهم در ایران براساس محتوا و شکل نکاح‌نامه‌ها.

روش/ رویکرد پژوهش: در این پژوهش پس از استتساخ و بازخوانی اسناد نکاح‌نامه‌های موجود در آرشیو سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، اطلاعات مربوط به محتوای تاریخی نکاح‌نامه‌ها از جمله پایگاه اجتماعی زوج و زوج و مشخصات ساختار سندی نکاح‌نامه‌ها دسته‌بندی شد.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: منزلت اجتماعی و پایگاه اقتصادی زوجین بر قطع، ظاهر، و محتوای عقدنامه‌ها تأثیر داشته‌است. میزان مهریه بسته به شأن اقتصادی زوجین متغیر بوده‌است. در نکاح‌نامه‌های مناطق روستایی و عشایری مهریه به جای پول بیشتر باغ، آب نهر، زمین زراعی، و گوسفند است. در نکاح‌نامه‌های مربوط به اهالی شهر علاوه بر پول رایج، طلای خالص غیرمسکوک صیرفی، نقره، کنیز و غلام، و خانه در میان اقلام مهریه دیده می‌شود. بیشتر ازدواج‌ها بین خانواده‌هایی با شغل و منصب مشابه و یا نزدیک به هم، و در محدوده جغرافیایی یکسان و مجاور انجام می‌شده‌است.

کلیدواژه‌ها:

اسناد؛ نکاح‌نامه؛ مهریه؛ قاجار؛ ناصرالدین شاه.

۱. کارشناس ارشد تاریخ ایران، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، تهران، ایران
ro.shokri49@gmail.com
۲. استادیار گروه تاریخ دانشگاه پیام نور.
y_farrokhi@pnu.ac.ir

گنجینه اسناد

«۱۱۳»

فصلنامه علمی | سازمان اسناد و کتابخانه ملی ج.ا.ایران - پژوهشکده اسناد

شاپا(چاپی): ۱۰۲۳-۳۶۵۲ | شاپا(الکترونیکی): ۲۵۳۸-۲۲۶۸

شناسانه برنمود رقمی (DOI): ۱۰.۲۲۰۳۴/ganj.۲۰۱۹.۲۳۴۴

نمایه در Researchgate, Google Scholar, SID, ISC و ایران ژورنال | <http://ganjineh.nlai.ir>

سال ۲۹، دفتر ۱، بهار ۱۳۹۸ | صص: ۱۶۶-۱۹۴ (۲۹)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۱/۱۵ | تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۵/۱۴

مطالعات آرشئولوژی

مقدمه

ازدواج سنگ بنای خانواده و عامل اساسی شکل‌گیری و پیشرفت جامعه محسوب می‌شود. جوامع گوناگون براساس نظام فرهنگی و عقاید دینی خود روش‌های خاص خود را برای ازدواج به‌وجود آورده‌اند. ازدواج در ایران باستان کاری پسندیده و دارای رسم و رسومی خاص بود. ازدواج در فرهنگ اسلامی نیز جایگاهی ویژه داشته‌است. ازدواج و مسائل مربوط به آن مانند سن ازدواج، چگونگی انتخاب همسر، نقش پدر و خانواده، اصل و نسب، مهریه، جهیزیه، و انواع ازدواج جزء موضوعات مهم فرهنگ ایرانی و اسلامی‌اند و از این‌رو عرصه‌ای مهم برای پژوهش محسوب می‌شوند.

پژوهش حاضر نکاح‌نامه‌های دوره‌ناصری را از نظر سندشناسی بررسی کرده‌است. از میان انبوهی از نکاح‌نامه‌های موجود در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ۹۵ نکاح‌نامه مربوط به سال ۱۲۶۵ق تا ۱۳۱۳ق از طبقات اجتماعی و مناطق گوناگون ایران بررسی شدند. اولین نکاح‌نامه بررسی شده مربوط به سال ۱۲۶۵ق و آخرین مربوط به سال ۱۳۱۳ق است. نکاح‌نامه‌های بررسی شده، به قشرهای گوناگون جامعه از جمله شاهزادگان، روحانیون، دیوانیان، تجار، کسبه (خیاط، کفاش، بزاز و...) تعلق دارند.

قباله‌های ازدواج با گذشت قرن‌ها اهمیت حقوقی خود را از دست داده‌اند؛ ولی منبعی ارزشمند برای محققان تاریخ و حوزه سندشناسی محسوب می‌شوند.

روش تنظیم نکاح‌نامه‌ها و میزان و نوع مهریه آن‌ها را براساس طبقه اجتماعی و سطح زندگی افراد می‌توان بررسی کرد. ایران در دوره ناصرالدین‌شاه قاجار در آستانه انقلاب مشروطه و آشنایی با تجدد قرار داشت. هم‌اکنون جهت و هم‌اکنون جهت تنوع اسناد برجای مانده از این دوره امکان تحقیق و پژوهش روی اسناد گوناگون این دوره به‌ویژه نکاح‌نامه‌ها وجود دارد.

پرسش پژوهش: پژوهش حاضر درصدد است تا با بررسی محتوای نکاح‌نامه‌های دوره ناصرالدین‌شاه موجود در سازمان اسناد به این پرسش پاسخ دهد که چه ارتباطی میان تعیین مهریه با طبقه اجتماعی زوجین وجود داشته‌است؟

فرض پژوهش: به نظر می‌رسد که منصب و شغل پدران زوجین (سلطنتی، دیوانی، روحانیت، تجار، کسبه و...) و در یک کلام طبقه اجتماعی زوجین تا حد زیادی تعیین‌کننده میزان مهریه است؛ هم‌چنین شکل ظاهری نکاح‌نامه‌ها مانند داشتن تذهیب و نقوش، و قطع آن‌ها (دفترچه‌ای، طوماری، برگ) هم، تا حد زیادی نشان‌دهنده میزان مهریه است.

درزمینه اسناد آرشیوی^۱ دوره قاجار مطالعات فراوانی انجام شده‌است و مجال اشاره به همه آن‌ها در این جا وجود ندارد. گذشته از تحقیق مقدماتی و راهگشای جهانگیر قائم‌مقامی

۱. اسناد آرشیوی چون شکل اولیه تدوین خود را حفظ کرده‌اند و پیوندشان با وقایع نزدیک و ناگسستنی است، بیش‌از سایر اسناد تاریخی اعتبار دارند (روستایی، ۱۳۸۱، ص ۶۴).

در زمینه معرفی انواع اسناد و دسته‌بندی آن‌ها (قائم‌مقامی، ۱۳۵۰، ص ۴۲) به تحقیقی باید اشاره کرد که درباره ساختار و محتوای «اسناد شرعی» انجام شده و درباره نکاح‌نامه‌ها هم مصادیقی عرضه کرده‌است (رضایی، ۱۳۸۷، صص ۶۱-۶۷)؛ از تحقیق رضایی در پژوهش حاضر استفاده شده‌است.

هم‌چنین می‌توان به برخی پایان‌نامه‌هایی اشاره کرد که به جنبه‌هایی از نکاح‌نامه‌های دوره قاجار و به‌ویژه ناصرالدین‌شاه پرداخته‌اند. برای نمونه علی‌زاده بیرجندی و دیگران (۱۳۸۵) به مهرنامه‌های دوره قاجار در بیرجند پرداخته‌اند و آزاده عباسیان (۱۳۹۰) به توصیف محتوای شماری از «نکاح‌نامه‌های عصر قاجار» به‌طور کلی توجه کرده‌است. در آثار پژوهش‌گران اخیر نمونه‌های گوناگونی از نکاح‌نامه‌ها بررسی شده، ولی در آن‌ها به پایگاه اجتماعی و اقتصادی زوجین توجه نشده‌است.^۱ شماری از تلاش‌های انجام‌شده در حوزه اسناد نکاح‌نامه، صرف معرفی و بررسی نکاح‌نامه‌ها از نظر شکل، قالب و جنبه‌های هنری شده‌است (عبدلی آشتیانی و نورائی آشتیانی، ۱۳۸۹، صص ۸۳۹-۸۵۲).

تعریف، قالب و ساختار نکاح‌نامه‌ها

«نکاح‌نامه»^۲ در ایران بانام «عقدنامه» (انوری، ۱۳۸۱، ج ۸، ص ۷۹۳۷) شهرت دارد. این اصطلاح به نوعی از اسناد^۳ «رسمی» اشاره دارد که در زمره «اسناد حقوقی و قضایی» (قائم‌مقامی، ۱۳۵۰، ص ۴۲) و یا به تعبیری دقیق‌تر نوعی از «اسناد شرعی»^۴ محسوب می‌شود. این دسته از اسناد در تاریخ ایران و به‌ویژه در دوره قاجار با عناوین دیگری هم‌چون صدق‌نامه، قبالة نکاحیه، قبالة مناکحه، نکاح‌نامه، عقدنامه‌چچه، نکاح‌نامه ازدواج، مهرنامه، سند ازدواج، قبالة، و قبالة زناشویی نیز به‌کار رفته‌است (رضایی، ۱۳۸۷، ص ۶۲). نکاح‌نامه نوعی سند شرعی است که ماهیت فقهی دارد؛ ولی در عین حال نوعی قرارداد اجتماعی هم هست. نکاح‌نامه به‌نسبت شأن و مرتبه اجتماعی و اقتصادی افراد، متفاوت بوده‌است؛ بنابراین این اسناد به این جهت هم زمینه‌ای برای پژوهش محسوب می‌شوند.

نکاح‌نامه‌ها معمولاً به‌شکل طوماری، کتابچه‌ای، و برگه فراهم می‌شده‌اند. کاغذ در نکاح‌نامه‌های طوماری، شبیه به فرمان‌ها کشیده و بلند است؛ ولی در نکاح‌نامه‌های کتابچه‌ای تحت‌تأثیر سنت کتاب‌آرایی ایرانی فراهم می‌شده‌است. بعضی از نکاح‌نامه‌ها نیز به‌صورت تک‌برگی و بدون تذهیب نوشته شده‌اند. این تفاوت‌های ظاهری گذشته از جنبه‌های هنری بیان‌کننده شأن اجتماعی و وضعیت اقتصادی زوجین هم هستند. به این نحو که معمولاً عقدنامه‌های تک‌برگی مربوط به افراد عادی و کسبه (طبقات فرودست جامعه) بوده و عقدنامه‌های طوماری و کتابچه‌ای مخصوص افراد متمول و دارای جایگاه اجتماعی بالا

۱. اخیراً پژوهشی به مطالعه آماری پایان‌نامه‌های حوزه اسناد تاریخی و نسخ خطی دوره صفوی تا قاجار پرداخته‌است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که در میان اسناد مختلف بررسی‌شده «عقدنامه‌ها» در کمترین میزان توجه دانشجویان قرار داشته‌اند (محمدی، ۱۳۹۴، ص ۲۱۲).

۲. درباره موضوع «نکاح» و شرایط و وضعیت آن در جهان اسلام تحقیقاتی مفصل انجام شده‌است؛ از جمله دانش‌نامه جهان اسلام به معرفی پژوهش‌ها و نظرات گوناگون درباره نکاح در بخش‌های مختلف جهان اسلام و از جمله ایران پرداخته‌است (Layish and Shaham, 1995, pp 29-32).

۳. درباره موضوع «سند» تعاریف و مصادیق آن تحقیقی جامع انجام شده‌است (عزیزی، ۱۳۹۰، صص ۱۲۰-۱۵۱).

۴. اصطلاح «اسناد شرعی» را برخی از پژوهش‌گران در مقابل اسناد «عرفی» قرار داده‌اند و تلاش کرده‌اند تا باتوجه به مبانی صدور آن‌ها به تقسیم‌بندی آن‌ها بپردازند. در این تعریف اسناد شرعی از مباحث فقهی (معاملات، احکام و عبادات) برآمده‌اند (رضایی، ۱۳۸۷، ص ۴).

بوده است. نکاح‌نامه‌های دوره ناصری در کتابخانه ملی بیشتر به صورت طوماری‌اند و از نظر ترکیب‌بندی، نقش، رنگ، ابعاد، خط و تزیینات باهم فرق دارند. بعضی از نکاح‌نامه‌ها تذهیب‌هایی پُر نقش و نگار و مجلل دارند و برخی هم ساده و بدون تذهیب‌اند. متن نکاح‌نامه‌ها از بخش‌های گوناگون تشکیل شده است، از جمله: بسمله، دیباچه، مشخصات کامل زوج همراه با توصیفات ادبی، مشخصات زوجه همراه با توصیفات و شرایط لازم برای ازدواج، صداق، اظهار صیغه نکاح دائم، تاریخ تحریر، شاهدان و امضاء و مهر ایشان (رضایی، ۱۳۸۷، صص ۶۴-۶۵).

نخستین جزء نکاح‌نامه‌ها «بسمله» است که در بالای نکاح‌نامه‌ها قرار دارد و معمولاً ذکر نام خداوند است (رضایی، ۱۳۸۷، ص ۶۳). چند نمونه از بسمله‌های به کار رفته در نکاح‌نامه‌های بررسی شده در این پژوهش عبارت‌اند از: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»، «هُوَ الْمُؤَلَّفُ» (ساکما، ۲۷۱۴۴-۹۹۹)؛ «هُوَ الْمُؤَلَّفُ بَيْنَ الْقُلُوبِ» (ساکما، ۲۳۸۷۶-۲۹۶)؛ «هُوَ الْمُؤَلَّفُ بَيْنَ الْقُلُوبِ عِبَادِهِ» (ساکما، ۲۷۲۸۴-۹۹۹)؛ «هُوَ اللَّهُ تَعَالَى هُوَ الْمُؤَلَّفُ بَيْنَ الْقُلُوبِ» (۱۶۹۰۷-۲۹۶)؛ «و به نستعین» (ساکما، ۲۸۷۷۴/۹۹۹)؛ «هُوَ الْمُؤَلَّفُ بَيْنَ الْقُلُوبِ وَ الْإِبْصَارِ» (ساکما، ۲۷۲۵۱-۹۹۹)؛ «هُوَ الْمُؤَلَّفُ بَيْنَ الْقُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ» (ساکما، ۲۵۹۲۳-۲۹۶).

پس از بسمله «دیباچه» ذکر می‌شود که با حمد و صلوات بر پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) شروع می‌شود؛ مانند: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحَلَّ النِّكَاحَ وَ حَرَّمَ السَّفَاحَ وَ الزُّنَا، وَ الْفَ بَيْنَ الْقُلُوبِ بَعْدَ الْفِرَاقِ وَ الشَّقَاقِ، وَ أَنْسَهُم بِالرَّأْفَةِ وَ الصَّلَاحِ، ثُمَّ الصَّلُوةُ وَ السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ»؛ «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا صِهْرًا وَ كَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا» (ساکما، ۲۵۹۱۲-۲۹۶)؛ «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ الصَّلُوةُ وَ السَّلَامُ عَلَى خَيْرِ خَلْقٍ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ أَجْمَعِينَ»؛ «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحَلَّ التَّرْوِيجَ وَ النِّكَاحَ وَ نَدَبَ إِلَيْهِ وَ حَرَّمَ الزُّنَا وَ السَّفَاحَ وَ تَوَعَّدَ عَلَيْهِ وَ صَلَّى اللَّهُ أَشْرَفَ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ طَاهِرِينَ» (ساکما، ۲۷۱۴۷-۹۹۹). برخی از نکاح‌نامه‌ها بدون بسمله و دیباچه تهیه شده است و فقط در آن‌ها از نام‌های زوج و زوجه و القاب پدرانشان و مبلغ مهریه و تاریخ عقد و شهود سخن به میان آمده است (ساکما ۲۴۶۹۱-۲۹۶).

در ادامه دیباچه -که بزرگ‌ترین و طولانی‌ترین بخش یک سند محسوب می‌شود- با استفاده از واژگانی مانند «بعد، وَا مَابَعْد، مَابَعْد، بَعْدَ حَمْدٍ وَ الصَّلُوةِ، بَعْدَ الْحَمْدِ وَ الصَّلُوةِ» (ساکما ۹۹۷-۷۲) بخش دیگری آغاز می‌شود که بنابر دانش کاتب و نیز شأنیت زوجین مطوّل و یا مختصر نوشته می‌شود. آیات و احادیث و جمله‌ای مشهور مبنی بر یگانگی خداوند در این بخش بیان می‌شود. هم‌چنین اشعاری درباره حکمت ازدواج و فواید آن، از جمله بقای نسل، انجام فریضه دینی، وسعت روزی و نظایر آن غالباً با نثری پیچیده ذکر می‌شود. نکاح‌نامه‌ها در

پژوهش انجام شده در موارد تعلق زوج و زوجه به طبقات اجتماعی مرفه از نظر مقدمه و اشعار طولانی تر و از نظر ترکیب بندی، ساختار و تذهیب مفصل تر است (ساکما، ۲۷۱۴۵-۹۹۹).

در نکاح نامه‌ها بعد از مقدمه آیات و احادیثی درباره اهمیت و ضرورت ازدواج و مطالبی در رابطه با حمد و ثنا و وحدانیت خداوند آورده می شود؛ از جمله: «وَأَنْكُحُوا الْيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُعْزِلَهُمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَسِعُ عِلْمُهُ» (سوره نور: آیه ۳۲) و «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَلَا وُلْدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ» و حدیث نبوی «النَّكَاحُ سُنَّتِي فَمَنْ رَغِبَ عَن سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي» آمده است (ساکما، ۷۲-۹۹۷) و حدیث از پیامبر اکرم: «مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدْ أَحْرَزَ نِصْفَ دِينِهِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ فِي النِّصْفِ الْبَاقِي»^۱ (طوسی، ۱۴۱۴، ص ۵۱۸).

پس از ذکر دیباچه، قسمت اصلی نکاح نامه‌ها یعنی مشخصات کامل زوج و زوجه با کنیه و القاب آن‌ها می آید. در بعضی از نکاح نامه‌ها شغل و منصب پدر عروس و داماد به عنوان مبین موقعیت اجتماعی زوجین ذکر شده است. القاب با مقام اجتماعی زوج یا پدران زوجین ارتباط دارد. پسوند جغرافیایی و شغلی پس از نام افراد، در شناخت روابط خانوادگی و میزان ازدواج‌های درون خاندانی نقشی مهم دارد. در تمام نکاح نامه‌های بررسی شده نام عروس پس از نام داماد ذکر شده و فقط در یکی از نکاح نامه‌ها نام زوجه قبل از نام زوج آمده است: ازدواج «بی بی صبیئه فخر التجار کربلایی محمدخان اسکندرالله با آقامیرزا غلام حسین معروف به میرزا آقا» (ساکما، ۱۶۷۲۲-۲۹۶).

در بسیاری از نکاح نامه‌ها نوع عقد با عباراتی مانند «عقد مناکحه صحیحه شرعیه دائمه جازمه ملیه اسلامی» بیان شده است. با بیان این عبارات تأکید می کردند که عقد به صورت صحیح و درست، بر اساس اصول شرعی، و دائمی و استوار است و ملیه و اسلامی هم یعنی عقد طبق آیین و رسوم و دین کشور انجام شده است. در بعضی از نکاح نامه‌ها هم، عبارت «صیغه مناکحت و مزاجت» یا «عقد مناکحه میمونه و مزاجه صحیحه شرعیه» قید شده است (ساکما، ۲۷۱۴۴-۹۹۹).

بر اساس شغل و منصب ذکر شده در نکاح نامه‌ها تا حدودی به طبقه اجتماعی افراد نیز می توان پی برد. دو نمونه از نکاح نامه‌های بررسی شده در این پژوهش به این شکل است: «عقد صحیح شرعی و دینی دائمی مشتملاً علی الايجاب و القبول بین الناکح عالی قدر مشهدی علی ولد محمدعسکر کفاش و المنکوحه عصمت پناه عاقله بالغه باکره رشیده، فضا ابنه عالی قدر استاد حسین کفاش» (ساکما، ۲۵۹۱۷-۲۹۶). «الزوج عالی شأن شاب بالغ رشید آقامحمد رضا خلف صدق حاجی محمدباقر تاجر کاشانی، الزوجه علیاجانب شابه بالغه رشیده سلطان بنت عالی شأن آقامحمدعلی تاجر کاشانی» (ساکما، ۲۶۳۲۰-۲۹۶).

۱. هرکس ازدواج کند، نیمی از دینش را حفظ کرده است؛ پس در نیم دیگر از خدا پروا کنید.

بخش «صداق» يا «مهریه»^۱ هم از لحاظ ساختار ادبى و هم از لحاظ محتوى و مندرجات با ديگر قسمت‌هاى نکاح‌نامه تفاوتى اساسى دارد. اين بخش با متنى دقيق و جدى، با اقلام و ارقام مشخص نوشته شده و در بعضى از نکاح‌نامه‌ها در بالای مقدار مهریه، عدد آن با سياق هم نوشته شده است (ساکما، ۲۷۱۵۳-۹۹۹).

در نکاح‌نامه‌هاى مناطق روستايى و عشائرى برخى از عناصر زندگى روزمره مانند باغ، آب نهر، زمين زراعى، و گوسفند^۲ برجسته‌تر از پول است؛ چون با زندگى کشاورزى و دامدارى مستقيم ارتباط دارد (ساکما، ۳۰۶۰-۹۹۹). در نکاح‌نامه‌هاى مربوط به اهالى شهر افزون بر پول رايج، طلاى خالص غيرمسکوک صيرفى، نقره، کنيز و غلام، و خانه در ميان اقلام مهریه آمده است (ساکما، ۱۶۹۰۷-۲۹۶). قرآن (کلام الله مجيد) نيز به عنوان هديه الهى جزء اقلام مهریه آورده شده است.

بعداز ذکر مهریه در نکاح‌نامه‌ها دعای خير براى عروس و داماد نوشته شده است؛ از جمله: «اللَّهُمَّ الْفَ بَيْنَهُمَا وَ طَيَّبْ نَسْلَهُمَا بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ» (ساکما ۲۵۰۴۱-۲۹۶)؛ و «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمَا وَ اجْمَعْ شَمْلَهُمَا وَ طَيَّبْ نَسْلَهُمَا بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ» (ساکما، ۱۶۸۷۹-۲۹۶).

در پايان نکاح‌نامه‌ها تاريخ دقيق عقد نوشته شده که در آن روز و ماه و سال قمرى آمده است. در بعضى از نکاح‌نامه‌هاى بررسى شده نام سال به ترکى نيز نوشته شده است. از جمله تاريخ عقد نکاح‌نامه «اقام محمد هادى پوس پرداز^۳ ولد استاد آقاجان پوس پرداز با همایون سلطان صبيه حاجى محمد هاشم قنّاد» که جمادى الاول ۱۲۹۲ مطابق با «تنگوزئیل»^۴ ذکر شده است (ساکما، ۲۸۷۷۶-۹۹۸).

افزون بر اين، نقش مهرها هم از جمله اجزاء قابل توجه اسناد نکاح‌نامه‌اند. محل نقش مهر در نکاح‌نامه‌ها بيشتر در حاشيه سمت راست قرار دارد. شاهدان عقد، تاريخ عقد و نام خود را در آن نوشته‌اند و در کنار آن مهر زده‌اند. در نکاح‌نامه‌هاى دفترچه‌اى براى مهر و امضای شهود جايى را در انتهای صفحات اختصاص داده‌اند (ساکما، ۲۸۷۷۶-۹۹۹). در نکاح‌نامه‌هاى بررسى شده مهرهاى بيضى و مربع دیده می‌شود. شاهزادگان و وابستگان دستگاه شاهی به عنوان شهود نقش‌هاى را با مضامين و متن‌هاى «موزون» و با «القاب» در حاشيه نکاح‌نامه‌ها مهر زده‌اند. روى اين مهرها نوشته‌هاى به صورت هنرى، کلام مذهبى و شعر حک شده‌اند؛ نظير سجع مهر بيضى (عبدى محمد صالح ابن محمدعلى) در حاشيه بالا، سجع مهر مربع (لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده محمدزمان) در حاشيه سمت راست و پايين، و سجع مهر بيضى (ابوالفضل و حسين) در حاشيه سمت چپ يک نکاح‌نامه (ساکما، ۷۲-۹۹۷).

بعضى از مهرها احتمالاً به افراد معمولى با حرفه‌هاى معمولى تعلق دارد و به نظر می‌رسد

۱. صداق (مهریه) از لحاظ فقهى و قانونى گونه‌هاى مختلف دارد (نک: على زاده بيرجندى و ديگران، ۱۳۸۵، صص ۲۳-۲۴).
۲. هرچند وجود اين اقلام در نکاح‌نامه‌ها در مناطق شهرى هم دیده می‌شود، ولى در مناطق روستايى و عشائرى بيشتر مورد توجه بوده است.
۳. پوست پرداز؛ دباغ
۴. اين ترکيب ترکى به معنای «سال خوک» است. واژه «ئیل» به معنای سال و «تنگوز» به معنای خوک در ترکى به کار رفته است. اين تقويم حيوانى به‌ویژه از زمان مغول‌ها در ايران رواج یافته و ریشه‌اى چينى و اويغورى دارد. در اين زمينه پژوهشى ارزشمند منتشر شده است (Melville, 1994, pp 83-98).

بیشتر در بین افراد بی‌سواد یا کم‌سواد جامعه مرسوم بوده‌است، چون به صورت ساده و ابتدایی طراحی شده‌است. در نکاح‌نامه «علی و یردی» با «خدیجه بنت کربلایی مصطفی» در ۱۲۹۱ ق مهر به شکل بیضی و با سبع مهر «محمدحسن» در بالای نکاح‌نامه آمده‌است (ساکما، ۲۷۶-۲۸۰-۹۱).

در روزگار حکمرانی ناصرالدین شاه فرمانی صادر شد که مطابق آن لازم بود تا «اسناد و قباله‌ها» برای رسمیت یافتن با «مهر دیوان‌خانه مبارکه دولت ایران» تأیید شوند. مدتی بعد از آن نیز قباله‌ها را «وزارت عدلیه اعظم» با درج مهر مخصوص «تسجیل» یا سبجیل می‌کرد. این رویه را در شهرستان‌ها نماینده دولت انجام می‌داد (عباسیان، ۱۳۹۰، ص ۹). بعداً که اداره ثبت و قانون دولتی در سال ۱۳۰۳ ق/۱۲۶۴ ش برقرار شد، این اداره کار تأیید اسناد و رسمیت دادن به آن‌ها را برعهده گرفت و در صورت گم شدن قباله، نسخه ثبت شده آن در حکم اصل قباله بود. با وقوع انقلاب مشروطه نیز رویه به آن صورت شد که اشخاص قباله خود را با «الصاق تمبر دولتی» از طریق «وزارت عدلیه» رسمی می‌کردند. با تصویب قانون ازدواج در مرداد ۱۳۱۰ ش ازدواج و طلاق صورتی رسمی‌تر به خود گرفت و اجرای این قانون و نظارت بر آن تماماً به دست وزارت عدلیه افتاد؛ به این شکل که ازدواج باید در یکی از «دفاتر رسمی» ثبت می‌شد؛ به این ترتیب رویه‌های عرفی و شرعی پیش از آن کنار نهاده شد (عباسیان، ۱۳۹۰، صص ۹-۱۰).

شاهدان علاوه بر زدن مهر، معمولاً سند نکاح را هم امضاء می‌کردند. برای نمونه در حاشیه سمت راست نکاح‌نامه «سیداحمد» با «خدیجه» از اهالی اشکذر یزد در رجب ۱۲۸۰ ق امضاء و مهر شهود مشاهده می‌شود (ساکما، ۲۷۲۷۸-۹۹۹).

جنبه‌های اجتماعی نکاح‌نامه‌ها

در تحلیل نکاح‌نامه‌های موجود اطلاعاتی از مشاغل و مناصب و طبقات اجتماعی (شاهزادگان، روحانیون، دیوانیان، تجار و اصناف) به دست می‌آید. در میان اصناف نام مشاغلی مانند بزاز، کفاش، چیت‌ساز، دوره‌گیر، دلال و حکاک در ادامه نام پدران زوجین آمده‌است.

بر اساس القاب ذکر شده قبل از نام زوجین و مشاغل ذکر شده بعد از نام پدران زوجین در نکاح‌نامه‌های بررسی شده می‌توان گفت که بیشتر ازدواج‌ها بین خانواده‌هایی با شغل و منصب نزدیک به هم و یا مشابه انجام شده‌است؛ و در برخی از ازدواج‌ها زوج و زوجه از خانواده‌هایی با پایگاه اجتماعی (شغل و منصب) نزدیک به هم هستند؛ از جمله: زوج از طبقه دیوانیان و زوجه از طبقه شاهزادگان (ساکما، ۷۲-۹۹۷)؛ زوج از روحانیون، زوجه از دیوانیان

(ساکما، ۲۷۱۴۵-۹۹۹)؛ زوج از خوانین و زوجه از شاهزادگان (ساکما، ۱۶۹۲۶-۲۹۶)؛ زوج از خوانین و زوجه از کسبه (ساکما، ۱۷۸۹۸-۲۹۶)؛ زوج از شاهزادگان و زوجه از دیوانیان (ساکما، ۲۷۹۶۴-۲۹۶)؛ زوج از دیوانیان و زوجه از روحانیون (ساکما، ۲۳۲۶۹-۲۹۶).

از مجموعه آمارهای به‌دست‌آمده از این تحقیق چنین استنباط می‌شود که در نکاح‌نامه شاهزادگان به‌طور طبیعی و اقتضای موقعیت، مهریه زیادتر بوده‌است. نکاح‌نامه‌های شاهزادگان بیشتر به‌صورت طوماری و دفترچه‌ای‌اند و تسمیه، تحمیدیه و مقدمه طولانی چندین سطری دارند که در آن ضرورت و اهمیت ازدواج براساس آیات و احادیث و هم‌چنین وحدانیت خداوند با ادبیاتی زیبا بیان شده‌است. به‌دلیل تمکن مالی این افراد نکاح‌نامه‌های آن‌ها زیباتر است و تذهیب بیشتری دارد و رنگ، سرلوح، شمسه، جدول کمند و... در آن دیده می‌شود. شهود حاضر، وقوع عقد را با زدن مهر در حاشیه نکاح‌نامه‌ها، تأیید می‌کردند. در مهریه طبقه شاهزادگان علاوه بر پول اقلام دیگری مانند ملک و طلا، و غلام و کنیز نیز وجود دارد. بیشترین مقدار مهریه در نکاح‌نامه‌های بررسی شده مربوط است به نکاح‌نامه «حاجی میرزا محمدحسین ملک‌الکتاب با مرضیه ملقب به شاهزاده گلین به صدق دو هزار و یک‌صد تومان و وجه قران جدیدالضرب، ده عددی یک تومان عددی بیست و چهار نخود وزن مسکوک به سکه مبارکه سلطان ایران خلداله ملکه و سلطانه که یک‌صد تومان از این وجه بازا هدیه یک جلد کلام‌الله مجید [است] و تمام وجه مسطور این است بر ذمه و رقبه ناکح المعظم له که ان‌شاءالله تعالی عندالقدرة و الاستطاعة با مطالبه مخدرة معزیه الیها متی شانت^۱ و حیث ارادت کارسازی دارند» در تاریخ ۱۳۰۸ق در شهر لنگرود (ساکما، ۱۶۱۵۹-۹۹۷).

در نکاح‌نامه‌های بررسی شده در طبقه شاهزادگان این القاب برای ناکح و پدران زوجین آمده‌است: عالی‌جناب، عزت‌المعالی، رفعت‌دستگاه، رفیع‌جایگاه، عزت و سعادت‌همراه، جلالت و نجابت‌انتباه، مجدت و نجدت‌دستگاه، مقرب‌الخاقان، اصالت‌اکتناه زمرة‌الخوانین العظام، عمدة‌الأشراف، نتیجه‌النجباء‌العظام، جلالت‌دستگاه و... هم‌چنین برای منکوحه این القاب آمده‌است: علیاحضرت، علیامخدره، علیاجناب، خدارت و طهارت‌دستگاه، اسوة‌المخدرات، العفیفة، النجیبة، العاقلة، الباکره، الرشیده، المختاره، المنصور، الممتاز، نواب‌علیه، بلقیس‌العصر و الدوران، بلندمکان، شوکت‌دستگاه، علیین مکان، فردوس و خلدآشیان، بلقیس مکان، خدیجه زمان، فاطمه دوران، محررة مستوره، عفیفة مکرمه، خورشیداصحاب و....

نکاح‌نامه‌های روحانیون طوماری و دفترچه‌ای است و دارای تسمیه، تحمیدیه، مقدمه طولانی و تذهیب است. علاوه بر پول و ملک، جاریه^۲ نیز در مهریه آن‌ها وجود دارد. القاب ناکح و پدران زوجین در این نکاح‌نامه‌ها عبارت‌اند از: «علماء‌العظام، شریعت‌مآب، قدس‌القاب، ستوده‌آداب، فضایل و فواصل‌انتساب، علامه‌فہام، علامه‌علماء، جامع‌العقول و المنقول،

۱. متی شانت: وقتی بخواهد.
۲. زن جوان، دختری که به سن بلوغ نرسیده‌است؛ کنیز کوچک، کنیز (دهخدا، ۱۳۳۳، ج ۵، ص ۶۴۳).

النجباء العظام» و... و القاب منکوحه عبارت اند از: «علیاجناب، خدارت و طهارت انتساب، اسوة المخذرات، العفیفة النجیبة العاقلة الباکرة الرشیده» و... القاب سادات نیز برای ناکح «سلالة السادات العظام، دوحه شجرة طیبه، قدسی المآب، الطابع العلوی الفاطمی الکامل الهادی» و برای منکوحه «سیده، علویه، فاطمه» آمده است.

نکاح نامه های خوانین، رئیس ایلات، صاحب منصبان حکومتی و به صورت طوماری و دفترچه ای اند و بیشتر آن ها دارای تسمیه، تحمیدیه، مقدمه و تذهیب اند و بعضی بدون تذهیب اند. مهریه در این طبقه نیز متفاوت است شامل: پول، طلا، نقره، خانه، زمین، انگشتر الماس، شال کشمیر، آب، کلام الله مجید و... نکاح نامه از دواج مربوط به «محمد حسن خان ابن المرحوم نواب میرزا محمد علی خان هندی با نزهة الزمان دختر جهانگیر خان ایل بیگی که مهریه آن یک جلد کلام الله مجید، دوازده مثقال طلا و مبلغ یک هزار تومان وجه نقد اشرفی هجده نخود ناصرالدین شاهمی و سه دانگ از یک باب خانه واقع [در] دارالعم شیراز و سه دانگ بستان واقع در جلیان فسا می باشد، یک فرد غلام حبشی و یک فرد جاریه حبشیه و مقدار یک من ابریشم خام نیز جزء ارقام مهریه نزهة الزمان است» که بیانگر موقعیت اجتماعی زوجین است (ساکما، ۱۶۷۹۰-۲۹۶). در این طبقه القاب ناکح و پدران زوجین به این شرح است: «معمد السلطان، مقرب الخاقان، عالی جاه، معلی جایگاه، عزت و سعادت همراه، شوکت و جلالت دستگاه، شمس الفلک الرفعه، بدر السماء الشوکه، نتیجة الخوانین العظام، رفیع جایگاه، عالی حضرت، ستوده خصلت، بلند منزلت و... و القاب منکوحه عبارت اند از: علیاحضرت، خورشید منزلت، مریم فطرت، زهره فلک، عصمت قمر، برج خدارت و طهارت، مستوره سرا پرده اجلال و سراق نشین پرده مکرمه و اقبال، اسوة الخوانین المکرمة و المخدرة» (ساکما، ۹۹۸/۱۴).

در بین نکاح نامه های بررسی شده تعداد نکاح نامه اصناف و کسبه بیش تر از سایر گروه هاست. این نکاح نامه ها به صورت طومار و برگ اند و بعضی از آن ها بدون تذهیب و حتی فاقد تسمیه، تحمیدیه و مقدمه اند. در نکاح نامه های این طبقه هم، آیات و احادیثی درباره ازدواج، اسم ناکح و منکوحه و پدرانشان، وکیل، شهود حاضر و در پایان تاریخ وقوع عقد آمده است. نکاح نامه های متعلق به طبقه تجار عبارت اند از: «محمد رضا تاجر کاشانی با سلطان بنت آقامحمد علی تاجر کاشانی» (ساکما، ۲۶۳۲۰-۲۹۶)؛ نکاح نامه «آقامحمد حسین فرزند محمد کاظم کاشانی با خانم جان فرزند حاجی محمود تاجر کاشانی» (ساکما، ۲۳۸۹۲-۲۹۶)؛ نکاح نامه «محمد علی فرزند محمد تقی تاجر کاشانی با گوهر شاد بیگم» (ساکما، ۲۴۴۱۹-۲۹۶). در هر سه ازدواج، زوج و زوجه از طبقه اجتماعی مشابه اند. در نکاح نامه «علی ولد محمد عسکر کفاش با فضا بنه استاد حسین کفاش» زوج و زوجه هر دو از یک صنفا اند

(ساکما، ۲۵۹۱۷-۲۹۶).

بررسی انواع و میزان مهریه در نکاح‌نامه‌ها

مهریه در بیشتر نکاح‌نامه‌های بررسی شده متفاوت است. از جمله اقلام مهریه پول، خانه، باغ، زمین مزروعی، قنات، آب، نقره، فرش، مس، طلا، رختخواب، ترمه، گلیم عربی، میش جوان بره‌دار، آینه، صندوق، لباس و... است. القاب ناکح و پدران زوجین عبارت‌اند از: «العاقل، البالغ، رشید، شاب خصلت، شاب مکرم، عالی حضرت، نیکوفطرت، سیادت و نجابت و جلالت مآب، رفیع جایگاه، عزت و سعادت‌نشان، عزت‌شعار، اطوار امین، عالی قدر رفیع‌مقدار ستوده‌اطوار، هو الشاب الموفق و...» و القاب منکوحه هم عبارت‌اند از: «العاقله، الرشیده، الباکره، الحرّة بالغه، الکامله، مختاره، عفت و عصمت‌پناه، خدارت‌همراه، ستوده‌طینت، خدارت‌اکتساب، عفت‌مآب، علیاجناب» (ساکما، ۲۶۳۲۰-۲۹۶).

نکاح‌نامه «آقاسیدمیرزا ابن مرحوم آقامیر عبدالباقی با آمنه‌خانم بنت علی اکبر ابن حسین تُمّاجی» عقد تمتع^۱ است و مدت آن چهار ماه متوالی است و مبلغ مهریه آن هشت هزار دینار از قرار روپیه رایج‌المعامله ناصرالدین‌شاهی است (ساکما، ۲۴۹۳۱-۲۹۶). نکاح‌نامه «احمد ابن آخوند ملاحسن با بی بی بیگم ابنه سیدمه‌دی علاوه بر پول و طلا و جاریه و وسایل زندگی و غیره ناکح اختیار مسکن را به منکوحه واگذار نموده که در هر کجا زوجه مسکن نماید، چه در وطن چه در غربت با منکوحه باشد و نیز شرط شده از ناکح به منکوحه که خود را مطلقه نماید به هر نوع طلاق که خواسته باشد» (ساکما، ۲۵۹۱۴-۲۹۶).

نکاح‌نامه مربوط به سال ۱۲۷۰ق در ماه شعبان مربوط به «سیداحمد فرزند میرزاتقی شیرازی با بی بی بیگم خاورسلطان دختر میرزاسیدمحمد» است که به شکل دفترچه‌ای است. این نکاح‌نامه شامل ۹ صفحه و ۶ برگ است و بعد از تسمیه، تحمیدیه، مقدمه، معرفی زوجین و مهریه و غیره در انتها جای امضاء و مهر شهود مشخص شده است (ساکما، ۲۸۷۷۴-۹۹۹). ۷۵٪ نکاح‌نامه‌های بررسی شده در این پژوهش طوماری، ۹٪ دفترچه‌ای، و ۱۶٪ تک‌برگی است. بیشترین تعداد نکاح‌نامه‌ها قطع طوماری است که بعضی از آن‌ها تذهیب و نقوش زیبایی دارند و بیشتر به طبقات ممتاز جامعه (شاهزادگان، دیوانیان و روحانیون) تعلق دارند و بعضی هم فاقد تذهیب‌اند. ابعاد نکاح‌نامه‌های بررسی شده در این پژوهش عبارت‌اند از: قطع طوماری، با ابعاد ۹۰×۴۵ سانتی‌متر (ساکما، ۲۷۱۴۵-۹۹۹)، ۱۱۵×۵۵ (ساکما، ۹۹۷-۷۲)، و ۵۴×۳۸ (۲۳۸۷۶-۲۹۶)؛ نکاح‌نامه‌های دفترچه‌ای با ابعاد ۲۳×۱۶/۵ (ساکما، ۱۶۱۵۹-۲۹۶)، ۲۳×۱۶ (ساکما، ۲۳۳۲۹-۲۹۶)، و ۲۶/۵×۱۷/۵ (ساکما، ۲۸۷۷۶-۹۹۹)؛ و نکاح‌نامه‌های تک‌برگی با ابعاد ۲۱/۵×۱۷ (ساکما، ۲۷۳۹۴-۹۹۹)، ۱۶/۵×۱۱ (ساکما، ۲۷۳۰۰-۹۹۹)، و

۱. تُمّاج: روستایی از توابع بخش مرکزی شهرستان کاشان در استان اصفهان.
۲. تمتع: متعه؛ صیغه؛ ازدواج موقت.

۲۲×۱۸ (ساکما، ۲۵۳۰۵-۲۹۶).

از جهت شکل ظاهری هم ۴۸ درصد نکاح‌نامه‌ها دارای تذهیب و ۵۲ درصد بدون تذهیب‌اند. نکاح‌نامه‌های دارای نقوش تزیینی معمولاً به خانواده‌های تحصیل کرده، شاهزادگان، اعیان، خوانین، سلاطین، و تجار تعلق دارند. نقوش، طرح‌ها و رنگ‌های به‌کاررفته در این نکاح‌نامه‌ها ظرافت خاصی دارد. در نکاح‌نامه‌های دارای تذهیب از رنگ‌های متنوع شنگرف، لاجورد، آب طلا، قرمز، سبز و... استفاده شده است؛ نقوش تزیینی بیشتر در حاشیه‌ها، سرلوح، و تحمیدیه دیده می‌شود. نوع این نقوش بیش‌تر ترنج با گل و برگ‌های ختایی و اسلیمی است (ساکما ۲۷۱۴۵-۹۹۹).

نتیجه‌گیری

در این پژوهش محتوای ۹۵ نکاح‌نامه دوره ناصری از شهرهای مختلف ایران بررسی شد و تلاش شد تا تأثیر اقتصاد و منزلت اجتماعی زوجین بر نحوه تنظیم این نوع از اسناد نشان داده شود. بررسی ۹۵ نکاح‌نامه مذکور نشان داد که منزلت اجتماعی و پایگاه اقتصادی زوجین تأثیری فراوان بر قطع، ظاهر (تزیین) و محتوای عقدنامه‌ها داشته‌است.

براساس نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش عقدنامه زوج‌های متعلق به گروه‌های حکومتگر و مناصب اداری، و کسبه متنفذ و ثروتمند (مانند تجار قدرتمند) از جهت متن، مفصل، پرطمطراق، و باشکوه است و از جهت جنبه‌های هنری دارای تذهیب، رنگ، سرلوح، شمسه، و جدول کمند است و نقوش تزیینی آن اسلیمی، گیاهی، و هندسی است. به‌طور کلی وجود تفصیل در عقدنامه و ذکر عناصری مانند تسمیه، تحمیدیه، مقدمه مفصل و استناد به آیه‌های قرآن، احادیث به زبان عربی و اشعار، استفاده از القاب، خطوط پیچیده پرطمطراق، نگارش نام‌ها و القاب با رنگی متفاوت (قرمز) ابزاری برای نشان‌دادن موقعیت و منزلت والای اجتماعی پدر هریک از زوجین بوده‌است. این دسته از عقدنامه‌ها عمدتاً به‌صورت طوماری و دفترچه‌ای فراهم شده‌است؛ چنان‌که از کل نکاح‌نامه‌های بررسی‌شده این تحقیق ۷۵ درصد طوماری، و ۹ درصد دفترچه‌ای است.

نکاح‌نامه گروه‌های فروم‌رتبه مانند کسبه و پیشه‌وران فرو دست (مانند حکاک، چیت‌ساز و کفاش) با محتوایی مختصر و ظاهری ساده و به‌شکل «برگی» تنظیم شده‌است؛ این نوع نکاح‌نامه‌ها ۱۶ درصد از کل نکاح‌نامه‌های بررسی‌شده هستند. این عقدنامه‌ها بدون تذهیب و تسمیه و تحمیدیه و مقدمه‌اند؛ بنابراین سطرهای کمتری دارند؛ از جمله نکاح‌نامه «آقا محمد حسین» فرزند «محمد کاظم کاشانی» با «خانم جان» فرزند «حاجی محمود کاشانی». نکته ارزشمند دیگر در عقدنامه‌ها ذکر منطقه جغرافیایی است که برای شناخت جغرافیای

انسانی ملاکی معتبر است. از بررسی نکاح‌نامه‌هایی که نام محل در آن‌ها ذکر شده است (۴۹ عدد) چنین برمی‌آید که ازدواج‌ها در محدوده جغرافیایی یکسان و مجاور انجام می‌شده است؛ این اسناد به شهرها و مناطقی مانند اصفهان، یزد، همدان، لنگرود، لاهیجان، فارس و کاشان تعلق دارند.

منبع

اسناد

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما)

۲۷۶-۲۸۰؛ ۵۰-۲۸۰؛ ۷۳۷-۲۸۰؛ ۲۷۶۹۱-۲۸۰؛ ۲۵۹۲۱-۲۹۳؛ ۲۵۹۳۳-۲۹۳؛ ۷۵۱۱-۲۹۶؛ ۸۹۱۳-۲۹۶
۱۱۴۶۵-۲۹۶؛ ۱۱۶۹۵-۲۹۶؛ ۱۶۱۵۹-۲۹۶؛ ۱۶۷۲۲-۲۹۶؛ ۱۶۷۹۰-۲۹۶؛ ۱۶۸۱۷-۲۹۶؛ ۱۶۸۱۳-۲۹۶؛ ۱۶۹۰۳-۲۹۶
۱۶۹۰۷-۲۹۶؛ ۱۶۹۲۵-۲۹۶؛ ۱۷۳۳۴-۲۹۶؛ ۱۷۵۹۶-۲۹۶؛ ۱۷۶۶۲-۲۹۶؛ ۱۷۷۲۲-۲۹۶؛ ۱۷۸۹۸-۲۹۶؛ ۱۸۰۸۲-۲۹۶
۱۸۶۷۴-۲۹۶؛ ۲۰۸۸۱-۲۹۶؛ ۲۰۸۸۹-۲۹۶؛ ۲۰۹۳۴-۲۹۶؛ ۲۰۹۳۵-۲۹۶؛ ۲۱۲۳۳-۲۹۶؛ ۲۱۲۳۴-۲۹۶؛ ۲۱۲۳۵-۲۹۶
۳۳۰۴۷-۲۹۶؛ ۳۳۲۶۷-۲۹۶؛ ۳۳۲۶۹-۲۹۶؛ ۳۳۳۲۷۰-۲۹۶؛ ۳۳۳۳۹-۲۹۶؛ ۳۳۸۱۶-۲۹۶؛ ۳۳۸۹۲-۲۹۶؛ ۳۴۰۴۲-۲۹۶
۳۴۰۷۶-۲۹۶؛ ۳۴۴۱۹-۲۹۶؛ ۳۴۴۸۴-۲۹۶؛ ۳۴۵۷۶-۲۹۶؛ ۳۴۶۴۱-۲۹۶؛ ۳۴۶۴۴-۲۹۶؛ ۳۴۶۴۵-۲۹۶؛ ۳۴۶۸۵-۲۹۶
۳۴۶۸۱-۲۹۶؛ ۳۴۶۹۲-۲۹۶؛ ۳۴۶۹۵-۲۹۶؛ ۳۴۹۳۱-۲۹۶؛ ۳۵۰۴۱-۲۹۶؛ ۳۵۳۰۵-۲۹۶؛ ۳۵۵۴۱-۲۹۶
۲۵۹۱۲-۲۹۶؛ ۲۵۹۱۶-۲۹۶؛ ۲۵۹۱۷-۲۹۶؛ ۲۶۳۳۰-۲۹۶؛ ۲۶۶۹۷-۲۹۶؛ ۲۷۲۵۳-۲۹۶؛ ۲۷۳۰۰-۲۹۶
۳۵۰-۹۹۷-۷۲؛ ۹۹۷-۱۴-۹۹۸-۹۰؛ ۹۹۸-۹۰-۳۷۱۴۳؛ ۹۹۹-۲۷۱۴۴؛ ۹۹۹-۲۷۱۴۵؛ ۹۹۹-۲۷۱۴۷؛ ۹۹۹-۲۷۱۵۱
۲۷۱۵۳-۹۹۹؛ ۲۷۲۱۱-۹۹۹؛ ۲۷۲۱۵-۹۹۹؛ ۲۷۲۲۴-۹۹۹؛ ۲۷۲۵۱-۹۹۹؛ ۲۷۲۵۲-۹۹۹؛ ۲۷۲۵۶-۹۹۹؛ ۲۷۲۷۸-۹۹۹
۲۷۲۸۴-۹۹۹؛ ۲۷۳۹۴-۹۹۹؛ ۲۷۵۶۵-۹۹۹؛ ۲۷۶۲۲-۹۹۹؛ ۲۷۹۶۴-۹۹۹؛ ۲۸۱۸۵-۹۹۹؛ ۲۸۱۷۴-۹۹۹؛ ۲۸۱۷۶-۹۹۹
۳۰۶۰-۹۹۹.

کتاب

انوری، حسن. (۱۳۸۱). فرهنگ بزرگ سخن. تهران: سخن.
دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۳). لغت‌نامه. (محمد معین و جعفر شهیدی، ناظران). تهران: دانشگاه تهران.
رضایی، امید. (۱۳۸۷). درآمدی بر اسناد شرعی دوره قاجار. توکیو: مؤسسه مطالعات زبان‌ها و فرهنگ‌های آسیا و آفریقا.
طوسی، محمدبن‌حسن. (۱۴۱۴). الأملی. تحقیق قسم الدراسات الاسلامیه و مؤسسة البعثة. قم: دارالتقافه.
علی‌زاده بیرجندی، زهرا و دیگران. (۱۳۸۵). نگرشی بر مهرنامه‌های عصر قاجاریه در بیرجند. تهران: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان خراسان جنوبی.
فائز، جهانگیر. (۱۳۵۰). مقدمه‌ای بر شناخت اسناد تاریخی. تهران: انجمن آثار ملی.

مقاله

- روستایی، محسن. (۱۳۸۱). «دیدگاهی آرشیوی پیرامون نگهداری اسناد». کتاب *ماه کلیات*، مهر و آبان ۱۳۸۱، شماره ۵۸ و ۵۹.
- عبدلی آشتیانی، اسدالله؛ نورائی آشتیانی، محمدعلی. (۱۳۸۹). «عقدنامه‌ای از روزگار ناصرالدین شاه قاجار به سال ۱۳۱۲ هـ. ق». *پیام بهارستان*، سال ۲، شماره ۷، صص ۸۳۹-۸۵۲.
- عزیزی، غلامرضا. (۱۳۹۰). «بررسی تعریف سند از دیدگاه‌های گوناگون». *گنجینه اسناد*، س ۲۱، دفتر اول، صص ۱۲۰-۱۵۱.
- محمدی، امین. (۱۳۹۴). «تحلیلی بر پایان‌نامه‌های حوزه اسناد تاریخی و نسخ خطی». فصل‌نامه *نقد کتاب میراث*، سال دوم، شماره ۵، بهار، صص ۲۰۵-۲۳۶.

پایان‌نامه

- عباسیان، آزاده. (۱۳۹۰). «نکاح‌نامه‌های عصر قاجار (از ابتدای دوره ناصری تا پایان قاجاریه)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته تاریخ، گرایش اسناد و مدارک آرشیوی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران.

منابع لاتین

- Layish, A; Shaham, R. (1995). "Nikāh: The Arab, Persian and Turkish lands of the Middle East". *Encyclopedia Of Islam*, Leiden: Brill, vol. VIII, pp 29-32.
- Melville, Charles. (1994). "The Chinese -Uighur Animal Calendar in Persian Historiography of the Mongol Period". *Iran*, vol. 32, PP 83-98.

English Translation of References

Documents

- Sāzmān-e Asnād va Ketābxāne-ye Mellī-ye Irān (Sākmā) (National Library and Archives Organization of Iran)

Books

- AlizadehBirjandi, Zahra et al. (1385/2006). "*Negareši bar mehr-nāme-hāye asr-e Qājār dar Birjand*" (An outlook on marriage contracts in Birjand during Qajar period). Tehran: Sāzman-e Mirās-e Farhangi va Gardešgari-ye Ostān-e Xorāsān-e Jonubi

- (Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization of South Khorasan Province). [Persian]
- Anvari, Hasan. (1381/2002). "*Farhang-e bozorg-e soxan*" (Sokhan comprehensive dictionary). Tehran: Soxan.[Persian]
- Dehkhoda, Ali Akbar. (1373/1994). "*Loqat-nāme*" (Dehkhoda Dictionary). Supervised by Mohammad Moeen&JafarShahidi. Tehran: Dānešgāh-e Tehrān (Tehran University). [Persian]
- Ghaem-maghami, Jahangir. (1350/1971). "*Moqaddame-ie bar šenāxt-e asnād-e tārixi*" (An introduction to recognizing historical documents). Tehran: Anjoman-e Āsār-e Melli (The Association of National Works).[Persian]
- Layish, A. &Shaham, R. (1995). "Nikāh: The Arab, Persian and Turkish lands of the Middle East". In *Encyclopedia of Islam* (vol. VIII) (pp 29-32). Leiden: Brill.
- Rezaei, Omid. (1387/2008). "*Darāmadi bar asnād-e šar'i-ye dowre-ye Qājār*" (An introduction to the religious documents of Qajar period). Tokyo: Mo'assese-ye motale'āt-e zabān-hā va farhang-hā-ye Āsiā va Āfriqā (Research Institute for Languages and Cultures of Asia and Africa (ILCAA)). [Persian]
- Tousi, Mohammad Ibn-e Hasan. (1414 AH/ 1994). "*Al'amālī*" (Book of dictations). (al-be'sah institute: 1st ed.). Qom: Dār al-seqāfah (House of Culture). [Persian]

Articles

- AbdoliAshtiani, Asadollah&NourayiAshtiani, Mohammad Ali. (1389/2010). "Aqd-nāme-ie az ruzegār-e Nāsered-Din Šāh-e Qājārbe sāl-e 1312 hejri-ye qamari" (A marriage certificate from Nasser Al-Din Shah period in 1312 AH/1895 AD). *Payām-e Bahārestān*, 2nd year (7), 839-852. [Persian]
- Azizi, Gholam Reza. (1390/2011). "Barresi-ye ta'rif-e sanad az didgāh-hā-ye gunāgun" (Investigating the definition of document from a variety of perspectives). *Ganjine-ye Asnād*, 21 (1), 120-151. [Persian]
- Melville, Charles. (1994). The Chinese-Uighur animal calendar in Persian historiography of the Mongol period. *Iran*, 32, 83-98.

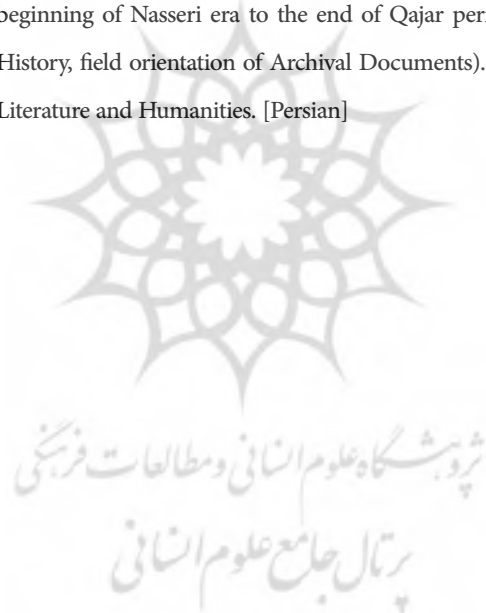

Mohammadi, Amin. (1394/2015). "Tahlili bar pāyān-nāme-hā-ye hoze-ye asnād-e tārixi va nosax-e xatti" (An analysis of the theses on historical documents and manuscripts). *Fasl-nāme-ye naqd-e ketāb-e miras* (Heritage Quarterly Book Review), 2nd year (5), 205-236. [Persian]

Roustayi, Mohsen. (1381/2002). "Didgāhi āršivi pirāmun-e negah-dāri-ye asnād" (An archival outlook to document storage). *Ketāb-e Māh-e Kolliāt*, 2002, October & November, 58 & 59. [Persian]

Dissertations

Abbasian, Azadeh. (1390/2011). "*Nekāh-nāme-hā-ye asr-e Qājār: Az ebtedā-ye dore-ye Nāseri tā pāyān-e Qājārie*" (Marriage certificates in Qajar period: From the beginning of Nasser era to the end of Qajar period). (Masters' dissertation in History, field orientation of Archival Documents). Tehran University, Faculty of Literature and Humanities. [Persian]

پیوستها

ردیف	شناسه سند	مشخصات زوج	مشخصات زوجه	پایگاه اجتماعی زوجین
۱	۲۹۶-۲۴۶۹۵	آقاحسین فرزند ملاعلی اصغر ابیانهای	ام‌نساء خانم فرزند حاجی کریم ویانی	کسبه
۲	۹۹۷-۷۲	میرزا محمد زمان نوری (امین) دیوان‌خانه مبارکه	شاهزاده حمیده سلطان خانم	زوج از طبقه دیوانی و زوجه از طبقه شاهزادگان
۳	۹۹۹-۲۷۲۵۳	زین‌العابدین خلف حسین بن نصیر	فاطمه خانم صبیّه اسماعیل خیاط	کسبه
۴	۲۹۶-۲۶۳۲۰	آقامحمد رضا خلف حاج محمد باقر تاجر کاشانی	سلطان بنت آقامحمد علی تاجر کاشانی	کسبه
۵	۲۹۶-۲۶۶۹۷	میرزا قلی بیگ	نازی خانم	کسبه
۶	۲۹۶-۲۳۸۷۶	محمد باقر خان افشار فرزند سرخوش خان افشار	پری سلطان خانم فرزند نجف قلی خان	دیوانی
۷	۹۹۹-۲۸۷۷۴	سید احمد فرزند میرزا تقی شیرازی	بی‌بی بیگم خاور سلطان دختر میرزا سید محمد	روحانیون
۸	۹۹۹-۲۷۱۴۵	آخوند ملا عبدالکریم خلف حاج ابوالقاسم	فاطمه سلطان صبیّه میرزا حسین علی مستوفی نوری	زوج از طبقه روحانیون زوجه از طبقه دیوانی
۹	۹۹۹-۲۷۱۴۴	محمد حسن	کوچک سلطان صبیّه محمد ضیاع	شاهزادگان
۱۰	۲۹۶-۱۶۹۰۷	عیسی خان	فاطمه خانم	دیوانی
۱۱	۲۹۶-۱۶۹۲۵	حاجی سید علی ولد حاجی میرزا محمد حسین	فاطمه سلطان خانم	زوج از طبقه خوانین و زوجه از طبقه شاهزادگان
۱۲	۲۹۶-۱۷۸۹۸	شیر محمد خان	حبیبه خانم بنت میرزا	زوج از طبقه خوانین و زوجه از طبقه کسبه

جدول ۱

گروه‌های اجتماعی در
نکاح‌نامه‌های بررسی شده

ردیف	شناسه سند	مشخصات زوج	مشخصات زوجه	پایگاه اجتماعی زوجین
۱۳	۲۹۶-۲۵۹۱۲	اسمعیل ولد ابراهیم	مرضیه ابنة علی	کسبه
۱۴	۲۹۶-۲۴۶۸۸	استاد مهدی فرزند آقازین العابدین ابیانه	فاطمه خانم فرزند آقاعلی	کسبه
۱۵	۹۹۹-۲۷۲۸۵	غلامرضا ولد بابایی یزدی	فاطمه نساء	کسبه
۱۶	۲۹۶-۲۰۸۸۹	آقامحمد ولد آقامحمد ابراهیم	سکینه سلطان خانم	دیوانی
۱۷	۲۹۶-۲۵۹۱۷	علی ولد محمد عسکر کفاش	فضه ابنة استاد حسین کفاش	کسبه
۱۸	۲۹۶-۲۵۰۴۱	شاهزاده مهدی قلی میرزا فرزند حشمت الدوله	عصمت سلطان خانم دختر نورالدهر میرزا	شاهزادگان
۱۹	۲۹۶-۲۴۵۷۶	آقامحمدیوسف فرزند حاجی باقر	رقیه سلطان خانم فرزند آقانظر علی	دیوانی
۲۰	۲۹۶-۲۵۵۴۱	ابوالقاسم بن محمد علی	سیده ام کلثوم	دیوانی
۲۱	۲۹۶-۱۷۶۶۲	رضاقلی خان خلف آقا محمد حسن ابرقوئی	شاهزاده خانم (سیده نساء عالمیان)	زوج از طبقه خوانین و زوجه از طبقه شاهزادگان
۲۲	۲۹۶-۲۳۸۹۲	آقامحمد حسین فرزند محمد کاظم کاشانی	خانم جان فرزند حاجی محمود تاجر کاشانی	کسبه
۲۳	۹۹۹-۲۷۲۷۸	سید احمد	خدیجه از اهالی اشکدر یزد	کسبه
۲۴	۲۹۶-۱۸۶۷۴	آقا اسمعیل	راضیه خانم ساکن رودبار	کسبه

ادامه جدول ۱

گروه های اجتماعی در نکاح نامه های بررسی شده

ردیف	شناسه سند	مشخصات زوج	مشخصات زوجة	پایگاه اجتماعی زوجین
۲۵	۲۹۶-۱۶۷۹۰	محمدحسن خان ابن المرحوم نواب میرزا محمدعلی خان هندی	نزهة الزمان دختر جهانگیرخان ایل بیگی ایالت فارس	دیوانی
۲۶	۲۹۶-۲۴۰۴۲	آقا حسن ولد عبدالله	خاتون خانم بنت اکبر	کسبه
۲۷	۲۹۶-۲۴۶۴۴	محمدتقی بیگ فرزند حسین علی	کلثوم خانم فرزند علی افضل خان	دیوانی
۲۸	۹۹۹-۲۷۱۴۷	عباس ولد عبدالحسین	آقای بیگم صبیة محمدحسین چیت ساز	کسبه
۲۹	۹۹۹-۲۷۲۱۵	حسن ولد علی رضا	سیده فاطمه خورنقی	کسبه
۳۰	۲۹۶-۱۶۸۱۳	میرزا محمد رضا	جهان بیگم	شاهزادگان
۳۱	۲۹۶-۲۴۴۱۹	محمد علی فرزند محمدتقی تاجر کاشانی	گوهرشاد بیگم	کسبه
۳۲	۹۹۹-۲۷۱۵۱	علی اکبر خلف مشهدی حسن ساکن قریه مبارکه	مریم مشهور به خورشید بیگم بنت ملا عبد الوهاب	روحانیون
۳۳	۲۹۶-۲۴۶۹۱	محمد حسن فرزند حاجی علی محمد	شهربانو خانم فرزند محمد از اهالی ایبانه	کسبه
۳۴	۲۹۶-۲۰۹۳۵	سید مهدی	لیلی بیگم دختر سید صادق	کسبه
۳۵	۹۹۹-۲۷۱۴۳	عبدالحسین چیت ساز خلف محمد اسمعیل	فاطمه سلطان بنت محمد امین	کسبه
۳۶	۹۹۹-۲۷۲۵۲	میرزا علی	صغری سلطان	کسبه

ادامه جدول ۱

گروه های اجتماعی در
نکاح نامه های بررسی شده

ردیف	شناسه سند	مشخصات زوج	مشخصات زوجه	پایگاه اجتماعی زوجین
۳۷	۹۹۹-۲۷۲۵۶	آقاغلام حسین	صاحب خانم	کسبه
۳۸	۹۹۹-۲۷۶۲۲	محمد صالح	حلیمه	کسبه
۳۹	۲۹۶-۲۴۶۴۱	میرزا محمد بزاز	سکینه سلطان بنت محمد حسن	کسبه
۴۰	۹۹۹-۲۷۲۲۴	سید رضا	صاحب جان	کسبه
۴۱	۹۹۹-۲۷۲۵۱	عبدالکریم اشکذری	خدیجه بنت علی عسکر اشکذری	کسبه
۴۲	۹۹۹-۲۷۹۶۴	شاهزاده محمد میرزا	بی بی	زوج از طبقه شاهزادگان و زوجه از طبقه دیوانی
۴۳	۲۹۶-۱۱۴۶۵	میرزا محمد صادق خلف مرحوم آخوند ملا عبدالغنی	فاطمه بیگم خانم بنت آقامیرزا احمد	روحانیون
۴۴	۹۹۹-۲۷۲۱۱	محمد ابراهیم خلف عبدالکریم	ام کلثوم صبیئه مرحوم جعفر دوره گیر	کسبه
۴۵	۹۹۹-۲۷۱۵۳	میرزا اسد الله ولد میرزا فتح الله منشی	آمنه بیگم بنت میرزا حسین علی نوری	دیوانی
۴۶	۹۹۷-۳۵۰	بابا خان	بی بی گل	کسبه
۴۷	۹۹۹-۲۸۷۷۶	محمد هادی پوس پرداز	همایون سلطان دختر حاجی محمد هاشم قناد	شاهزادگان
۴۸	اسناد همدان	عبدالحسین ولد حاج عبدالوهاب	ربابه سلطان خانم صبیئه حاج محمود	شاهزادگان
۴۹	۲۹۶-۲۴۶۴۵	آقا سید علی اکبر فرزند حاجی سید مرتضی	بیگم سلطان فرزند آقا سید علی ملقب به ارباب	شاهزادگان
۵۰	۲۹۶-۲۴۶۸۵	آقا سید ابراهیم فرزند میر بابایی مظفری	خانم جان (شیرین) فرزند رجب علی از ساکنین قریه ویان در نطنز	کسبه

ادامه جدول ۱

گروه های اجتماعی در نکاح نامه های بررسی شده

ردیف	شناسه سند	مشخصات زوج	مشخصات زوجه	پایگاه اجتماعی زوجین
۵۱	۹۹۹-۲۷۲۸۴	محمدعلی	فاطمه بنت محمدباقر	کسبه
۵۲	۲۹۶-۲۴۶۹۲	آقا باقر فرزند آقا اسماعیل هیمة شکن کاشانی	فاطمه جان فرزند آقا حسین کاشانی	کسبه
۵۳	۲۹۶-۱۷۲۳۴	مشهدی عبدالله ولد مرحوم مشهدی اسدالله اصفهانی	زهراسطان	کسبه
۵۴	۲۹۶-۱۱۴۶۵	مشهدی میرزازین العابدین	معصومه خانم	روحانیون
۵۵	۲۹۶-۱۸۰۸۲	میرزا عبدالرحمن	خدیجه خانم	شاهزادگان
۵۶	۹۹۹-۲۷۵۶۵	ابراهیم	حوایبگم	کسبه
۵۷	۲۹۶-۲۴۹۳۱	آقا سید میرزا ابن مرحوم آقا میر عبدالباقی	آمنه خانم بنت علی اکبر ابن حسین تجمانی	کسبه
۵۸	۲۹۶-۱۱۶۹۵	آقا میرزا علی محمد طباطبایی	زیباخانم	شاهزادگان
۵۹	۲۹۶-۱۷۵۹۶	استاد علی عسکر محمد مال خلف آقا عبدالکریم یزدی	خدیجه سلطان خانم	شاهزادگان
۶۰	۹۹۹-۲۸۱۸۵	سید عبدالکریم خان	افسانه کردستانی	شاهزادگان
۶۱	۲۹۶-۱۶۹۰۳	آقا هاشم	زهرخانم	دیوانی
۶۲	۲۹۶-۲۱۲۲۵	آقا نقی بزاز فرزند آقا نجف بزاز	ملوس خانم فرزند کریلای حسین	کسبه
۶۳	۹۹۹-۲۷۳۹۴	سید علی اکبر	سلطان بیگم صبیة ابراهیم دلالت	شاهزادگان
۶۴	۲۹۶-۲۳۲۶۷	محمد عباس ساکن قریه کربگند	ماه سلطان	کسبه
۶۵	۲۹۶-۲۴۴۸۴	آقا علی اکبر فرزند محمد حسین	فاطمه نساء خانم صبیة محمدعلی	کسبه
۶۶	۲۹۳-۲۵۹۲۳	نصرالله سلطان	بنت مرحوم مشهدی اسمعیل طهات (جهان ارسجا)	کسبه
۶۷	۲۹۶-۱۶۸۷۹	آقا میرزا محمود (فرزند میرزا محمدعلی)	فاطمه سلطان بیگم (میرزا محمدرضا)	شاهزادگان
۶۸	۲۹۶-۷۵۱۱	آقا میرزا خلف آقا برهیم منشی	سیده حلیمه خانم صبیة آقا سید علی (دلالمشته) لنکرودی	دیوانی

ادامه جدول ۱

گروه‌های اجتماعی در
نکاح‌نامه‌های بررسی شده

ردیف	شناسه سند	مشخصات زوج	مشخصات زوجه	پایگاه اجتماعی زوجین
۶۹	۲۹۶-۲۳۰۴۷	احمدخان فرزند حاج محمد رضاخان	سلطنت خانم فرزند بهرام خان	دیوانی
۷۰	۲۹۶-۱۶۱۵۹	حاجی میرزا محمد حسین ملک الکتاب	مرضیه ملقب به شاهزاده گلین	زوج از طبقه دیوانی و زوجه از طبقه شاهزادگان
۷۱	۲۹۶-۲۰۸۸۸	آقامیرزا علی اکبر	سلطان خانم	شاهزادگان
۷۲	۲۹۶-۲۳۳۲۹	میرزا زین العابدین مشهور به البرز	قدسی خانم دختر میرزا شفیع مستوفی	دیوانی
۷۳	۲۹۶-۵۳۰۵	احمد بیک ولد محمد بیک	شاه نبات فرزند میرزا علی بیک	کسبه
۷۴	۹۹۹-۳۰۰۶۰	آقا ناصر الله فرزند محمد حسن فیروز آبادی	هاجر سلطان بگم دختر حاجی سید مهدی طرزجانی	کسبه
۷۵	۹۹۹-۲۷۳۰۰	علی خلف شاطر عبدالرحیم	بی بی فاطمه	روحانیون
۷۶	۲۹۶-۲۳۳۷۰	الباقر ابن علی	خدیجه خانم	کسبه
۷۷	۹۹۸-۹۰	آقامیرزا عباس قلی کرگانی	صاحب خانم	دیوانی
۷۸	۲۹۶-۲۳۳۶۹	محمد حسن فرزند محمد هاشم کارلادانی	فاطمه سلطان فرزند آخوند ملا محمد حسین	زوج از طبقه دیوانی و زوجه از طبقه روحانیون
۷۹	۲۹۶-۲۵۹۱۶	استاد محمد باقر ولد محمد تقی راینی	معصومه بنت استاد محمد مهدی حدلو	کسبه
۸۰		رضاقلی خان ولد آقا محمد علی	خورشید صبیبه مصطفی خان امیرنجه	دیوانی
۸۱		آقا محمد مهدی خلف حاج طبیب	خدیجه سلطان خانم صبیبه مرحوم حاج محمود	شاهزادگان
۸۲	۹۱-۲۸۰-۷۳۷	آقا محمود خلف کر بلائی هادی	معصومه خانم صبیبه مشهدی عباس	کسبه
۸۳	۲۹۶-۲۰۹۳۴	حاج سید محسن	خدیجه بیگم	روحانیون
۸۴	۲۹۶-۲۱۲۲۳	مشهدی غلام حسین فرزند کر بلائی فتح علی حکاک	صاحب سلطان خانم فرزند کر بلائی مهدی بزاز	کسبه

ادامه جدول ۱

گروه های اجتماعی در
نکاح نامه های بررسی شده

ردیف	شناسه سند	مشخصات زوج	مشخصات زوجه	پایگاه اجتماعی زوجین
۸۵	۲۹۶-۲۴۰۷۶	آقامحمدعلی خلف آقا محمدحسین محمدآقا باقر ساکن قریه سرشک	فاطمه سلطان خانم فرزند ملامحمدعلی آقامحمدحسن	کسبه
۸۶	۹۹۹۸-۹۰	شیخ علی پسر فتح الله نویس	لیلی خانم دختر معمدالسلطان اسدالله خان سرهنگ	زوج از طبقه روحانیون و زوجه از طبقه خوانین
۸۷	۹۹۸-۱۴	معمدالسلطان آقامیرزا محمدخان آقامیرزا مصطفی مستوفی گرگانی	آسیه خانم دختر میرزارفیع خان مستوفی گرگانی	دیوانی
۸۸	۲۹۶-۲۱۲۲۴	کربلایی آقا (برا) بزاز فرزند کربلایی مهدی بزاز	ملوس خانم فرزند کربلایی حسین	کسبه
۸۹	۲۹۳-۲۵۹۲۱	علی بیگ خلف زین العابدین	فضه بنت نجف بیگ	کسبه
۹۰	۲۹۶-۲۵۹۱۴	احمد بن آخوند ملاحسن	بی بی بیگم ابنه سیدمهدی	شاهزادگان
۹۱	۲۹۶-۸۹۱۳	آقا رفیع ولد مشهدی علی اکبر	(نرجس خواتون) خانم بنت عزت آقا	کسبه
۹۲	۹۱-۲۸۰-۲۷۶	عباس بیگ خلف عبدالله بیگ	شهر بانو خانم بنت علی محمد بیگ	کسبه
۹۳	۹۱-۲۸۰-۷۳۷	آقا محمود خلف مرحوم کربلایی هادی	معصومه خانم صبیئه مرحوم مشهدی میرزا	کسبه
۹۴	۹۱-۲۸۰-۵۰۰	آقانوروز ولد مرحوم کربلایی	کشور سلطان خانم بنت مرحوم آقا علی اکبر	کسبه
۹۵	۲۹۶-۱۶۷۲۲	آقامیرزا غلام حسین معروف به میرزا آقا	بی بی صبیئه فخرالتجار کربلایی محمدخان اسکندرالله	کسبه

ادامه جدول ۱

گروه های اجتماعی در
نکاح نامه های بررسی شده

ردیف	شناسه سند	طومار	دفترچه ای	برگی	تذهیب		ردیف	شناسه سند	طومار	دفترچه ای	برگی	تذهیب	
					دارد	ندارد						دارد	ندارد
۱	۲۹۶-۲۶۶۹۵	✓					۱۳	۳۹۶-۲۶۶۸۸	✓			✓	
۲	۹۹۷-۷۲	✓			✓		۱۴	۹۹۹-۳۲۸۵	✓			✓	
۳	۹۹۹-۳۷۲۵۳	✓			✓		۱۵	۳۹۶-۲۰۸۱۹	✓			✓	
۴	۲۹۶-۲۶۳۳۰	✓			✓		۱۶	۳۹۶-۲۵۹۱۷	✓				✓
۵	۲۹۶-۲۶۶۹۷	✓			✓		۱۷	۳۹۶-۲۵۰۴۱	✓			✓	
۶	۲۹۶-۳۲۸۵۶	✓			✓		۱۸	۳۹۶-۳۴۵۱۶	✓				✓
۷	۹۹۹-۲۸۷۷۴		✓		✓		۱۹	۳۹۶-۲۵۵۴۱	✓				✓
۸	۹۹۹-۲۷۱۴۵	✓			✓		۲۰	۳۹۶-۱۷۶۶۲	✓				✓
۹	۹۹۹-۳۷۱۴۴	✓			✓		۲۱	۳۹۶-۳۲۸۹۲	✓				✓
۱۰	۲۹۶-۱۶۹۰۷	✓			✓		۲۲	۹۹۹-۳۷۳۷۸	✓				✓
۱۱	۲۹۶-۱۶۹۲۵	✓			✓		۲۳	۳۹۶-۱۸۶۷۴	✓				✓
۱۲	۲۹۶-۲۵۹۱۲	✓				✓	۲۴	۳۹۶-۱۶۹۱۰	✓				✓

جدول ۲

مشخصات ظاهری نکاح نامه ها
(قطع و تزین)

ردیف	شناسه سند	طومار	دفترچهای	برگ	تذهیب دارد	تذهیب ندارد	ردیف	شناسه سند	طومار	دفترچهای	برگ	تذهیب دارد	تذهیب ندارد
۲۵	۲۹۶-۲۴۰۲۲	✓				✓	۳۷	۹۹۹-۲۷۲۲۲			✓		✓
۲۶	۲۹۶-۲۴۶۴۴	✓			✓		۳۸	۲۹۶-۲۴۶۴۱	✓			✓	
۳۷	۹۹۹-۲۷۱۴۷	✓			✓		۳۹	۹۹۹-۲۷۲۲۴	✓				✓
۳۸	۹۹۹-۲۷۲۱۵	✓				✓	۴۰	۹۹۹-۲۷۲۵۱	✓				✓
۳۹	۲۹۶-۱۶۸۸۳	✓			✓		۴۱	۹۹۹-۲۷۹۶۴	✓				✓
۴۰	۲۹۶-۲۴۴۱۹	✓			✓		۴۲	۲۹۶-۱۱۲۶۵	✓			✓	
۴۱	۹۹۹-۲۷۱۵۱	✓			✓		۴۳	۹۹۹-۲۷۲۱۱			✓		✓
۴۲	۲۹۶-۲۴۶۹۱			✓		✓	۴۴	۹۹۹-۲۷۱۵۳	✓			✓	
۴۳	۲۹۶-۲۰۹۲۵			✓		✓	۴۵	۹۹۷-۳۵۰	✓			✓	
۴۴	۹۹۹-۲۷۱۴۳	✓			✓		۴۶	۹۹۹-۲۷۸۷۶		✓		✓	
۴۵	۹۹۹-۲۷۲۵۲			✓		✓	۴۷	۲۹۶-۲۴۶۴۵	✓			✓	
۴۶	۹۹۹-۲۷۲۵۶			✓		✓	۴۸	۲۹۶-۲۴۶۸۵	✓			✓	

ادامه جدول ۲

مشخصات ظاهری نکاح نامه‌ها
(قطع و تزیین)

ردیف	شناسه سند	طومار	دفتر چکای	برگ	تذهیب دارد	تذهیب ندارد	ردیف	شناسه سند	طومار	دفتر چکای	برگ	تذهیب دارد	تذهیب ندارد
۴۹	۹۹۹-۲۷۲۸۴	✓				✓	۶۱	۹۹۹-۲۱۲۲۵	✓			✓	
۵۰	۹۹۹-۲۱۲۲۴	✓			✓		۶۲	۹۹۹-۲۷۳۹۴	✓				✓
۵۱	۹۹۹-۲۴۶۹۲			✓		✓	۶۳	۹۹۹-۲۱۲۲۶	✓			✓	
۵۲	۹۹۹-۱۷۲۳۴	✓			✓		۶۴	۹۹۹-۲۴۶۸۴	✓				✓
۵۳	۹۹۹-۱۱۴۶۵	✓			✓		۶۵	۹۹۹-۲۵۹۲۳					✓
۵۴	۹۹۹-۱۸۰۸۲	✓				✓	۶۶	۹۹۹-۱۶۸۷۹	✓			✓	
۵۵	۹۹۹-۲۷۵۶۵			✓		✓	۶۷	۹۹۹-۷۵۱۱					✓
۵۶	۹۹۹-۲۴۹۳۱			✓		✓	۶۸	۹۹۹-۳۳۰۴۷	✓				✓
۵۷	۹۹۹-۱۱۶۹۵	✓			✓		۶۹	۹۹۹-۱۶۱۵۹		✓		✓	
۵۸	۹۹۹-۱۷۵۹۶		✓		✓		۷۰	۹۹۹-۲۰۸۸۱	✓			✓	
۵۹	۹۹۹-۲۸۱۸۵			✓		✓	۷۱	۹۹۹-۳۳۳۳۹		✓		✓	
۶۰	۹۹۹-۱۶۹۰۲	✓			✓		۷۲	۹۹۹-۲۵۲۰۵			✓		✓

ادامه جدول ۲

مشخصات ظاهری نکاح نامه ها
(قطع و تزئین)

ردیف	شناسه سند	طومار	دفترچه‌ای	برگ	تذهیب دارد	تذهیب ندارد	ردیف	شناسه سند	طومار	دفترچه‌ای	برگ	تذهیب دارد	تذهیب ندارد
۷۳	۹۹۹-۳۰-۶۰	✓				✓	۸۵	۳۹۶-۲۵۹۱۴	✓				✓
۷۴	۹۹۹-۲۷۳۰۰			✓		✓	۸۶	۳۹۶-۸۹۱۳	✓				✓
۷۵	۳۹۶-۳۳۲۷۰	✓				✓	۸۷	۳۹۶-۱۷۸۹۸	✓				✓
۷۶	۹۹۸-۹۰		✓		✓		۸۸	۹۱-۲۸۰-۲۷۶	✓				✓
۷۷	۳۹۶-۳۳۲۶۹		✓		✓		۸۹	۹۱-۲۸۰-۲۷۶	✓				✓
۷۸	۳۹۶-۲۵۹۱۶			✓		✓	۹۰	۹۱-۲۸۰-۲۳۷	✓			✓	
۷۹	۳۹۶-۲۰۹۳۴	✓				✓	۹۱	۹۱-۲۸۰-۵۰۰	✓			✓	
۸۰	۳۹۶-۳۱۳۳۳	✓			✓		۹۲	۹۱-۲۸۰-۲۳۷	✓			✓	
۸۱	۳۹۶-۲۴۰۷۶	✓				✓	۹۳	۹۰-۹۹۸				✓	
۸۲	۹۹۸-۱۴		✓		✓		۹۴	اسناد همزمان	✓			✓	
۸۳	مدیریت یزد	✓			✓		۹۵	اسناد همزمان	✓			✓	
۸۴	۲۵۹۳۱-۲۹۲	✓				✓						✓	

ادامه جدول ۲

مشخصات ظاهری نکاح‌نامه‌ها
(قطع و تزئین)

جدول ۳

آمار مشخصات ظاهری
نکاح‌نامه‌ها (قطع)

مشخصات ظاهری نکاح‌نامه‌ها (قطع)			
مشخصات ظاهری	طومار	دفترچه‌ای	برگ
تعداد	۷۱	۹	۱۵

جدول ۴

آمار مشخصات ظاهری
نکاح‌نامه‌ها (تزیین)

مشخصات ظاهری نکاح‌نامه‌ها (تزیین)		
مشخصات ظاهری	تذهیب دارد	تذهیب ندارد
تعداد	۴۶	۴۹

نمونه‌ای از نکاح‌نامه‌های بررسی شده

متنأ سند: ۷۲-۹۹۷

تاریخ سند: جمادی الثانی ۱۲۶۶ ق

«بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي أحلَّ النكاحَ و إباح و حرَم الزنا و السفاح و ازاج زواج بين الأشباح زواج و الارواح كما عقد على المزين للرياح ذوات الارتياح و الصلوة و السلام على خير خاطب^۱ بعد الحمد و الثناء عقود جواهر حمد و ثنا توشیح کردن [گردن؟!]. عروس ستایش کبریایی را سزاست که مشاطة مشعش [؟!]. عروسان چمن در هر بهار زلف گل و چمن آراسته از جمله نواری [انوار] حلیه که ساحت بیهوده آورد و قابله قدرتش بقای نسل مکنونات را از ارتباط آبابی سبعة امهات اربعه تولید موالید ثلث لازم دارد شاهد خوب چهر مهر را جامه زربار صبا از او دربر است و طرة لیلاى لیل را از عطر آمیزی نسیم عیانیش غالیه عنبر، دوشیزگان اغصان از نفحات الطاف او بارور و اثمار ثمار و اتراب کواعب کواکب از اطراب تربیتش در سماع و دوآر. الحمد لله الذى لم يتخذ صاحبة ولا ولدا و لم یکن له شریک فى الملک و درودی شایان شاباش عروس قبول تبار بارگاه عرش انتباه رسول مختاری رواست که اداره توعیت [؟!]. سامعة افروز انجمن حسن و نشر و سجل محضر رسالتش به خاتم خاتمت مشحون و معتبر است. سمع شفاعتتش در محفل امید است چون چراغ عینش نیک به جنان تا صبح قیامت فروز است به جور مجمر رحمتش در معرض تعمیم فیض عطارافزای مشام عالمیان محمد سجع جمیع آفرینش چراغ افروز ختم اهل بینش صلی الله علیه و آله سیمما صهره و زوج [انبیه] علی و ابا و پیغمبر چو مَعْمَر بحق زهیر نظام عقد هفت اختر به فرق اخترانش، اما بعد باعث

۱. خواستگار؛ عاقد

ازدواج بکلهها معانى بدیع با الفاظ شریعت ترصیع آنکه چون به مقتضای نصوص آیات و اخبار و واضعات امر مناکحت و مزواجت نورس مولده شرع مطاع و تابع فعلش مطبوع طباع اتباع و اشیاع است؛ كما قال الله تبارک و تعالی عزّ من القرآن: وانکحو الایامی منکم و الصالحین من عبادکم و امائکم ان یكونوا فقراء ینعنهم الله من فضله و قال النبی صلی الله علیه و آله و سلم: النکاح سنتی فمن رغب عن سنتی فلیس منی. فعلى هذا المعانى در اشرف الساعات و اترک اوقات به مبارکى و فیروزى عقد مناکحه صحیحه شرعیه دائمه الانصار الاسلامیه واقع شد فی مابین عالی جاه رفیع جایگاه عزت و سعادت همراہ جلال و نجابت انتباه مجددت و نجدت دستگاہ مقرب الخاقان میرزا محمد زمان نوری امین دیوان خانه مبارکه و علیا جناب قمر نقاب خورشید اصحاب بلقیس مکان خدیجه الزمان فاطمه الدوران مخدره مستوره شاهزاده محترمه عقیفه مکرّمه المسماة حمیده سلطان خانم به صدق مبلغ یک هزار تومان اشرفی [به سیاق ۱۰۰۰ تومان] هیجده نخود وزن یک تومان رواج سکّه مبارکه ناصر الدین شاهى به انضمام یک جلد کلام الله بیست تومان [به سیاق ۲۰ تومان] معلوم و در فقرات مسطورہ صیغه جاری شد تحریراً فی سنه ۱۲۶۶.

حاشیه‌های داخل کادر سند:

بالا سمت راست: قد وقع النکاح کما رقم فیہ فی ۱۵ جمادى الثانی ۱۲۶۶، سجع مهر

بیضی: زین العابدین

بالا سمت چپ: بسم الله و الحمد لله وقع النکاح الدائم المقرون بالفوز و الفلاح علی ما

حرّر فیہ من الصداق لدى الجانی

سجع مهر بیضی: «عبدی محمد صالح ابن محمد علی» و «یا سریع الرضا»

حاشیه‌های سمت راست: اما شاهد بما سطر فی المثنی، سجع مهر مربع: لا اله الا الله

الملك الحق المبين عبده محمد زمان (؟) (؟) جمادى الثانی، سجع مهر مربع: لا اله الا الله الملك

الحق المبين عبده محمد زمان

حاشیه سمت چپ: کما رقم المبارک المزبور قد وقعت النکاح الميمون المبارک المزبور

کما رقم فیہ فی ۱۵ شهر جمادى الثانی ۱۲۶۶. مجموع مهریه مبلغ یک هزار و بیست تومان

است که مبلغ بیست تومان آن به جهت هدیّه یک جلد کلام الله مجید است تا واضح باشد

تحریراً ۱۵ شهر جمادى الثانی ۱۲۶۶

سجع مهر بیضی: ابو الفضل و حسین

سجع مهر مربع در پایین سند: لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده محمد زمان»

